

ARTICULUS III

Rationalismus transcendentalis.

In quo consistat
rationalismi
hæc in re
doctrina.

317. Nomen hujus systematis inde videtur derivatum, quod originem cognitionum nostrarum ex ipsa ratione cum suis formis a priori repetat, experientiam transcendendo. Unde secundum rationalismum ratio et subjectum cogitans videtur esse norma et regula cognitionum nostrarum. Auctor hujus systematis habetur Emmanuel Kant, regionontanus (1), quem ducem et magistrum secuti sunt inter alios Amedeus Fichte, Schelling et Hegel, multis tamen invecis in illius doctrinam mutationibus.

Kantii systema
expositum.

Kantius, non minore jure quam Cartesius et Leibnitzius, recensendus esset inter idearum innatarum assertores, videlicet ob formas quasdam, quas ad certo quodam modo cognoscendas res animo ingenitas posuit. Sed quia istæ formæ subjectivæ præ se ferunt typum ac normam, cui accommodandæ sunt nostræ cognitiones, idcirco Kantianum systema solet communius ad alium ordinem revocari. Illud porro hisce capitibus continetur. Principio statuit Kant omnem quidem cognitionem nostram cum experientia inchoari, ex quo tamen non illico posse inferri, eam ab experientia procedere; nam forte cognitio ipsa experimentalis sita sit in synthesi elementi objectivi et subjectivi, ita ut exinde perficiatur, quod facultas cognoscitiva occasione sensibilibus impressionum etiam aliquid conferat e suo penu ad illam producendam. Exemplo res illustrari potest. Sigillum formam suam imprimens ceræ, si facultate præditum esset cognoscendi, videns formam impressam, putare forte posset, illam ceræ propriam esse; et nihilominus forma illa existit ex synthesi duorum principiorum, objectivi et subjectivi: materia ministratur a cera, forma a sigillo. Quidni simile quiddam contingat in cognitionibus nostris? Jam si attente res perpenditur,

(1) Natus videlicet Krönigsberg in Borussia anno 1724.

experientia demonstrat res et facta individua, quæ sunt certo quodam modo: sed quoniam experientia nequit se per inductionem ad omnes prorsus casus extendere, nec ostendit rem aliter esse non posse, sed tantum hic et nunc ita esse; reliquum est, ut quidquid constans et universale insit cognitionibus nostris, non possit esse ab experientia seu a posteriori, sed a priori et independenter ab illa. Duplex ergo reapse est distinguendum elementum in cognitione, alterum a posteriori, quod est materia, alterum a priori, quod est forma cognitionis: illud objectivum est, hoc subjectivum ac proprium facultatis nostræ; et criterium ad distinguendum elementum a priori est universalitas. Elementum porro hujusmodi subjectivum et a priori in omni cognitionum genere reperiri potest: in sensationibus, quia quamvis in iis varietas magna esse possit, semper tamen ac necessario res exhibetur in spatio aliquo posita: notio ergo spatii est elementum aliquod a priori, proprium sensationis. In iudiciis vero id magis apparet, ea enim triplicis generis sunt: analytica, synthetica et synthetica a priori. Analytica sunt pure *explicativa*, nam in his prædicatum exprimit aliquid contentum in subjecti conceptu. Synthetica sunt *extensiva*, quia in his prædicatum non exprimit aliquid in subjecti conceptu contentum, talia sunt in primis omnia iudicia experimentalia. Verum sunt quoque iudicia synthetica, quæ non sunt experimentalia, sed a priori et per anticipationem prolata, ut hoc v. g.: *Quidquid fit, causam postulat*. Iudicium istud est in primis syntheticum, quia causa est extra conceptum effectus; est autem a priori, quia universalitatem habet ac necessitatem, quæ sunt indicia et criteria cognitionis a priori. En famosa iudicia synthetica a priori.

Ad explicandum itaque processum et modum cognitionum nostrarum, oportet duo hæc declarare, nempe quænam sint formæ istæ atque elementa a priori, et quo pacto ex illarum applicatione cognitiones efformentur. Id præstitit Kantius in sua *Critica rationis puræ*, rationis nempe speculative et independentis ab omni experientia, percurrendo triplicem cognoscendi facultatem, videlicet *sensibilitatem*, *intellectum* ac *rationem*. Et sensibilitatis quidem formæ non sunt nisi duæ, *spatium* et *tempus*, illud pro externa, hoc pro interna

sensatione (1). Nam omnia externa objecta, quæ sensu percipiuntur, experientia nobis refert in spatio posita; sensationes vero, quæ animum nostrum afficiunt, et generatim omnes affectiones nostræ aliæ aliis succedunt aliquo temporis intervallo. Quare necessario admittendæ sunt binæ formæ a priori sensationis seu intuitiones vel visiones puræ, spatii videlicet ac temporis, animo prorsus innatæ. Cognitionis vero sensitiva perficitur ex unione hujusmodi formarum cum impressione ab objecto recepta; advenit enim actio ex objecto corporeo in organum et facultatem sensitivam, eaque sigillatur, et unitur cum hisce formis, et sic tandem exsurgunt representationes objectorum certo spatio ac tempore, quæ a Kantio vocantur *intuitiones* seu *visiones empiricæ*. Objectum vero hisce visionibus vel intuitionibus representatum vocatur a Kantio *phænomenon*, quasi *apparentia*, quod opponitur *noumeno* seu realitati prout est in se. Quia nimirum docet iste scriptor sensatione atque experientia nobis innotescere dumtaxat *phænomena*, seu qualiter nobis res appareant; non posse autem manifestari *noumena*, seu quales sint res in seipsis. Unde totus mundus sensibilis, prout nobis exhibetur, non est nisi *phænomenicus*, apparens. Et hactenus de sensibilitate ejusque formis et actu, quæ declarantur in prima *Criticæ* parte, quam *Æstheticam* vocatam voluit Kantius, sicut vocavit *Analyticam transcendentalem* et *Dialecticam transcendentalem* illas alias, in quibus tractat ea, quæ ad intellectum et ad rationem pertinent.

Solæ sensationes non constituunt scientiam, sed ei præbent dumtaxat materiam: in sensationibus mere passive se habet animus, unde nec est illis ex se ullus ordo et unitas, sed hæc inducitur ab intellectu exercendo suam activitatem ope cognitionis vel iudicii, nam cogitare est judicare. Ut porro modum, quo cogitationes ac iudicia nostra procedunt, videamus, nullo negotio ante omnia deprehendere possumus materiam ab intuitionibus empiricis vel experientia suppeditari. At forma quænam est, et undenam advenit? In iudiciis generatim quatuor formæ considerari queunt, *quantitas*,

(1) Vide apud P. Kleutgen, *La filosofia antica esposta e difesa*, vol. 2, cap. 4, paragr. 4.

qualitas, *relatio* et *modalitas*; nam omnia prorsus iudicia quantitatem aliquam (ratione subjecti) habeant, necesse est, et qualitatem aliquam (ratione habita affirmationis vel negationis), et relationem (spectato respectu inter subjectum et prædicatum), ac modalitatem (pro ratione modi, quo subjectum et prædicatum inter se nectuntur). Si ergo aliqua istarum formarum necessario reperiatur in omnibus iudiciis, formæ subjectivæ prorsus sunt et a priori, secundum criterium superius datum ad distinguendum elementum subjectivum ab objectivo in cognitionibus nostris. Jam quantitas iudicii triplex esse potest, nempe *unitas*, *multitudo*, *totalitas*, prout subjectum sit unum singulare, aut particulare vel universale; qualitas etiam triplex existit, *affirmatio*, *negatio*, *limitatio*, quatenus prædicatum vel convenit subjecto, vel repugnat, vel solum secundum aliquem limitem convenit; relatio quoque triplex distinguitur, nempe *substantiæ et accidentis*, *causæ et effectus*, *simultatis*, prout prædicatum exprimit aliquid absolute vel conditionatum respectu subjecti, vel prout plura attributa de subjecto ita enuntiantur, ut uno eorum posito, cætera tollantur, et contra, uno sublato, cætera tollantur. Denique modalitas similiter triplex concipi potest, *possibilitas et impossibilitas*, *esse et non esse*, *necessarium* et *contingens*. Ita ergo divisio quatuor generalibus formis in ternas alias, existunt duodecim omnino formæ a priori, quæ dicuntur etiam *categoriae* et *conceptus puri*. En duodecim famosæ categoriae Kantianæ. Vocantur autem *conceptus puri*, sicut spatium ac tempus dicuntur *visiones puræ*, quia antecedunt omnem experientiam, et sunt conceptiones quædam vel notiones animo concretæ, quæ non exhibent realem conditionem objectorum in se, verum sunt quasi *leges intelligentiæ*, quæ ipsam necessitant ad certo quodam modo res per experientiam oblatas representandas. Quæ cum ita sint, nullo negotio intelligitur, quo pacto mens nostra conceptus de rebus vel iudicia efformet; sicut enim visiones empiricæ exsurgunt ex synthesi visionum purarum vel formarum subjectivarum spatii ac temporis cum impressionibus ex objectis receptis, ita conceptus vel iudicia pronuntiantur applicando visionibus empiricis seu experimentalibus phænomenis aliquam ex formis vel categoriis.

Kantianæ
categoriae.

Denique dantur alii conceptus rationis, quas Kantius vocat ideas, ex pluribus categoriis in unum conglobatis. Sicut enim applicando visionibus empiricis formas subjectivas categoriarum, efformat mens conceptus vel iudicia; ita ex synthesi plurium categoriarum facta circa materiam sensibilem, conflatur ideas, quasi partem quemdam ratiocinii. Hoc pacto procedimus ideam psychologicam sive *ego*, ideam theologiam sive Dei, et ideam cosmologicam sive mundi: nimirum applicando phaenomenis internis categorias substantiae et causalitatis habemus ideam animae; applicando phaenomenis externis conceptus vel categorias esse, substantiae, totius, causae et unitatis, ideam Dei. Hae tamen ipsae ideae, non secus ac categoriae formaeque sensibilitatis, sunt subjectivae et a priori, utpote quae sunt necessarium fundamentum unitatem tribuens conceptibus.

Quae cum ita sint, patet ratio, cur Kantius staterit, universale problema, quo *Critica rationis purae* continetur, huc tandem revocari, *quomodo sint possibilis iudicia synthetica a priori*.

En praecipua capita Kantianae doctrinae, quantum rem nostram attinet. Ea multos nacta est propugnatores, potissimum in Germania, nec paucos impugnatores, omniumque in se convertit oculos, et principium extitit vel certe occasio plurimorum, quae recentioribus temporibus Philosophiam turparunt, absurdissimorum systematum (1).

318. PROPOSITIO. Systema Kantianum innumeris scaturit absurdis.

et refutatum.

Prob. 1.º Absurdum est fundamentum et principium unde procedit. a) Fundamentum ejus in eo stat, quod quidquid universalitatem ac necessitatem sapiat in nostris cognitionibus, ex aliqua forma vel dispositione subjectiva repetendum sit, nec possit ex rebus ipsis, quae sensu cognoscuntur, repeti. Atqui hoc falsissimum est. Nam quamvis nihil

(1) Vide Balmes (*Historia de la filosofia*, paragr. 55), Card. Gonzalez (*Historia de la filosofia*, tom. 3, paragr. 93, seqq.), Alfred. Fouillée (*Histoire de la Philosophie*, 4.eme partie, chap. 8) et Tongiorgi, Palmieri, Sanseverino aliosque recentiores scriptores in suis disputationibus de origine idearum.

existat, quod individuum non sit, universale tamen habet verum ac reale fundamentum in rebus ipsis, et ex eisdem abstrahitur a mente. Itemque res omnes sensibiles contingentes quidem sunt quoad existentiam, essentiae tamen earum secundum suam speciem sunt necessario tales, habentque necessario has et non alias proprietates, atque has et non alias exserere debent operationes: unde in ipsis rebus sensibilibus contingentibus, quae objectum sunt experientiae, agnoscendae sunt innumerae rationes necessariae, hypotheticae quidem relate ad actualem existentiam, absolute vero relate ad eorum abstractam intelligibilitatem vel ordinem idealem.

β) Principium totius tractationis stat in scopo, quem sibi Kantius proponit, nempe examen instituere rationis, et investigare, quomodo sit possibilis cognitio, et quomodo perficiatur in nobis. Atqui hunc scopum attingere nequit scriptor sine absurdo et contradictione. Sane istud examen bifariam institui potest: 1.º supposita cognitionis possibilitate, et supposito quod ratio aliquid reapse cognoscere potest, inquirendo principia, ex quibus procedit cognitio, et modum, quo peragitur: 2.º nulla ejusmodi re supposita, sed ducto initio a reali dubio, inquirendo possibilitatem et modum cognitionis. Si Kantius examen suum instituat primo modo jam admittit rationem, eaque aliquid cognosci. Ergo cognoscit aliquid prout est in se, seu cognoscit *noumenon*, et non solum *phaenomenon*, contra ac generaliter ipsemet statuit. Sin altero modo, impossibile erit quidpiam investigare absque contradictione. Non enim aliter possibilis erit investigatio, nisi usu intellectus et rationis, ac proinde nonnisi supponendo veracitatem ipsius et aptitudinem ad cognoscendum. γ) Illud quoque supponit Kantius, nihil certo verum admitti posse, donec demonstretur facultatum nostrarum veracitas. Atqui impossibile est facultatum nostrarum veracitatem demonstrare, ac proinde absurdum, nihil velle habere pro certo, antequam veracitas ista demonstretur.

Prob. 2.º Processus quoque systematis Kantiani absurdus scaturit. Et a) primo quidem absurdum est sensibilitati tribuere universalem et abstractam notionem spatii ac temporis.

β) Categoriarum numerus reprehensionem meretur, et quod nimis redundet, quia summa rerum capita ad pauciora

rationabilis contrahi possunt ad mentem Peripateticorum; nec necesse erat varias species ejusdem generis recensere, ut facit Kantius; et quia quaedam assignat, quæ categoriæ non sunt, ut v. g. possibilitas et impossibilitas et cæteræ formæ modalitatis: et quod ex alia parte deficiat, quia nulla fit mentio quantitatis continuæ, quæ accidens est a substantia realiter distinctum; nec qualitatis accidentis, nam quæ sub hoc nomine referuntur a regiomontano novatore, non sunt qualitates physice, sed logicæ, quæ videlicet expriment specificam varietatem propositionum (1); nec substantiæ, nam a Kantio non consideratur conceptus absolutus substantiæ, sed tantum relativus, respectus nempe inter accidens et substantiam intercedens: unde etiam turpiter confundit categorias. γ) Illud vero intolerabile est, quod tamquam rem summi momenti pertractanda suscipiat judicia synthetica a priori (2). Atqui judicia hæc 1.º naturæ mentis humanæ repugnant. Nam mens, utpote facultas cognoscitiva, pronuntiare nequit iudicium de his, quæ non cognoscit, utrum affirmanda sint, necne, utrum convenientiam habeant vel repugnantiam. At vero judicia synthetica a priori talia sunt, docente Kantio, ut in illis convenientia vel repugnantia prædicati et subjecti neque ex intuitione idearum vel analysi terminorum neque ex experientia pateat. Unde judicia hæc quicumque sibi in animo inducat admittenda esse, facile ad scepticorum castra transibit. 2.º Perperam a Germano veteratore obtruditur novum genus iudiciorum sytheticorum a priori, cum nullum proferatur exemplum, quod vel ad analytica vel ad synthetica et a posteriori revocari non possit. Et probatur. Nam in exempla ejusmodi iudiciorum a Kantio selecta: 1.º *Effectus postulat causam.*—2.º *Septem et quinque faciunt duodecim.*—3.º *Linea recta est brevissima earum, quæ inter duo puncta duci possunt.*—4.º *In omnibus mutationibus corporeis eadem semper materiæ quantitas perseverat.*—5.º *In quocvis motu communicando actio æqualis est reactioni.*—6.º *Mundus aliquando primordia capît.* Atqui primum horum analyticum est (3).

(1) Vide *Logicam Minor.*, num. 111, pag. 252.(2) Vide Jacobum Balmes, *Filosofia fundamentalis*, lib. 1, cap. 29.(4) Vide *Ontologiam*, num. 388, pag. 1105.

Alterum etiam analyticum esse vel ipsemet Kantius fateri cogetur. Nam si $7 + 5 = 12$, etiam $12 = 7 + 5$. Atqui ex Kantiana iudiciorum analyticorum sententia $12 = 7 + 5$ est analyticum. Præterea analytica profecto sunt ea iudicia, quorum prædicatum exhibet definitionem subjecti. Una autem ex definitionibus, et quidem essentialis, duodenarii numeri est $7 + 5$. Tertium quoque analyticum est. Quia quamvis in notione lineæ rectæ absolute considerata non contineatur ratio brevissimæ, at certe continetur in notione rectæ lineæ cum curvis comparatæ. Quartum et quintum in mea quidem sententia, quam in *Logica* propugnavi (1), analytica sunt, non vero synthetica. Si quis vero illa ob id solum synthetica velit vocare, quia nobis non innotescunt nisi experientia et inductione, nolo nunc contendere: id unum mihi contra Kantium sufficit notasse, illa certissime non esse synthetica a priori, quia non pronuntiantur, nec admittuntur a mente nostra, donec innotescat ita se rem habere. Postremum exemplum vel ita intelligendum est, ut tantum significet mundum effectum esse, vel ita ut tempore conditum esse affirmet. In primo sensu analyticum est, in altero vel analyticum vel syntheticum pro varietate opinionum circa possibilitatem vel repugnantiam æternæ creationis (2).

Prob. 3.º Exitus et consectaria Kantiani systematis longe absurdiora sunt. α) Perit omnis cognitio clara et evidens et omne iudicium objectivæ innixum rationi, quia quamvis mens ex interna necessitate adigatur ad certo quodam modo representandas res et pronuntianda iudicia, tamen nunquam videt, nec scire potest, ita illas esse in se ipsis. β) Perit omnis cognitio suprasensibilis, quia materia omnium cognitionum nostrarum exhibetur per experientiam, quin intellectus aliud faciat præter synthesim formarum subjectivarum cum huiusmodi materia. Nec in ipsa interna experientia videtur Kant detegere quidpiam immateriale. γ) Perit omnis objectiva realitas vel objectivus valor cognitionum nostrarum, ut ultro concedit adversarius noster, et fuse superius expositum est,

(1) Vide *Logicam Major.*, num. 207, pag. 795 seqq.(2) Qua de re vide *Cosmologiam*, num. 82 seqq., pag. 274 seqq.

ac refutatam (1); hinc, ut cætera nunc omittam, nec certa haberi poterit notio Dei, animæ, mundi, juris, libertatis, etc. (2); quia hæc non sunt nisi formæ quædam a priori, vel postulata quædam rationis, quorum nulla affertur solida probatio, nulum objectivum fundamentum: unde rejicit Kantius tamquam vanas vel contradictorias rationes, quibus optimi quique Philosophi existentiam et attributa Dei, animæ, mundi demonstrarunt (3). 2) Quamobrem habes in uno systemate materialismum, vel certe semina illius, et sensismum, quem tamen profligare regionontanus scriptor voluerat: habes instinctum cæcum Reidii in iudiciis syntheticis a priori; habes idealismum, eumque transcendentalem et longe Berkeleyano latiore; habes scepticismum Humii: habes demum atheismum, idealem pantheismum et nihilismum: hæc enim omnia vel deserte continentur in kantiana doctrina, vel ex ea logice consequuntur.

319. Ex hoc systemate tamquam ex venenata radice procedunt, ut jam alias notavimus rationalistica et pantheistica Fichtei, Schellingi, et cæterorum transcendentium pantheistarum portenta, quæ hic solent a quibusdam refutari. Verum quia eorum ideologia cum peculiari pantheismi forma prorsus permixta est et confusa, abunde sufficere puto, quæ in *Cosmologia* dicta sunt: neque enim operæ pretium est deliriis confutandis plus æquo insistere (4).

ARTICULUS IV De traditionalismo.

Quid traditi-
onalismus:

320. Novum genus aggreddimur doctrinæ longe a superioribus diversum, necessitatem adstruens magisterii ac sermonis pro inchoatione vel certe evolutione idearum, traditionalismum (5). Pluribus ille formis propositus propugnatusque

(1) Vide supra num. 61 seqq., pag. 226 seqq.

(2) Vide supra num. 61, pag. 228, γ) seqq.

(3) Clr. fuse de his card. Gonzalez, *Historia*, tom. 3, paragr. 98 seqq.

(4) Vide *Cosmolog.* num. 37, pag. 108 seqq., num. 48, 49, pag. 145 seqq.

(5) Vide de hoc argumento P. Chastel (*De la valeur de la raison humaine*, Paris 1854), L'Abbé J. Lupus (*Le traditionalisme et le*

fit, sed præcipuæ sunt tres: prima Bonaldi, altera Bonney, tertia P. Joachimi Ventura Raulica.

Prima forma cæteris crudior est illa, quam docuit comes de Bonald, qui, ut grassanti rationalismo murum firmum opponeret, humanam rationem plus æquo depressit: quare sermonem ita necessarium esse ad cogitandum judicavit (1), ut sine illo possit quidem homo cognitiones quasdam particulares assequi factorum vel objectorum sensu perceptorum, non tamen ullam ideam abstractam et generalem (2). Quare arbitratus est necessariam esse divinam revelationem omnium hujusmodi idearum, quæ traditione hominibus communicentur, ideoque sermonem a Deo humani generis protoparentibus dono datum esse tamquam vehiculum, quo mediante

triplet ejus
forma,
prima,

rationalisme examinés au point de vue de la Philosophie et de la doctrine catholique. Liège, 1858). Liberatore (*Della conoscenza intellettuale*, vol. 1, cap. 3), Tongiorgi (*Psycholog.* num. 455 seqq.), Palmieri (*Anthropolog.* art. 4, sect. 4), et alios recentiores.

(1) «Il y avait dans le monde de la géométrie avant Newton, et de la philosophie avant Descartes; mais avant le langage, il n'y avait rien, absolument rien, que les corps et leurs images; puisque le langage est l'instrument nécessaire de toute opération intellectuelle et le moyen de toute existence morale. Tel que la matière, que les livres saints nous représentent informe et une, *inanis et vacua*, avant la parole féconde qui la tira du chaos, l'esprit aussi avant d'avoir entendu la parole est vide et nu». De Bonald, *Recherches philosophiques sur les premiers objets des connaissances morales*, tom. 1, chap. 2, de l'origine du langage.

(2) «Les vérités particulières ou faits physiques et sensibles sont connus de chaque homme par le rapport de ses sens et les impressions, images ou sensations qu'il reçoit des objets extérieurs. Il n'a nul besoin de langage pour les percevoir, puisque les animaux, à qui la parole a été refusée les perçoivent comme lui; et la parole ne lui est nécessaire que lorsqu'il veut combiner et généraliser ces images et ses sensations et en faire des notions abstraites. Mais en supposant le fait du don primitif du langage, nous découvrons facilement l'origine pour chacun de nous des idées de vérités générales, morales ou sociales; car ses idées n'étant connues de notre esprit que par les expressions qui les lui rendent présentes et perceptibles, nous les retrouvons toutes et naturellement dans la société à la quelle nous appartenons, et qui nous en transmet la connaissance en nous communiquant la langue qu'elle parle». De Bonald, *Recherches*, etc. tom. 1, chap. 1, de la Philosophie.

intellectualium veritatum depositum ad posterum possent transmitti. Unde etiam nomen suum sortita est haec opinandi ratio. Habet cum hac non exiguam cognationem doctrina Lamennaisii, qui, ut in *Logica* vidimus, supremum veritatis criterium in generis humani consensu reposituit. Temperavit paululum istam doctrinam.

secunda,

Altera forma Domini Bonnety, qui concessit quidem hominem posse absque sermonis usu comparare non solum ideas particulares, sed abstractas quoque ac generales ordinis physici et metaphysici, non tamen ullas veritates vel principia ordinis religiosi ac moralis: unde pro harum cognitione putavit necessariam esse primaviam aliquam revelationem homini a Deo factam, ac traditionem, per quam huiusmodi veritates a parentibus filii sermone ac magisterio doceantur (1). Ut porro rem magis declararet, scripsit se loqui tantum de veritatibus, ad doctrinam et mores spectantibus, quae in Philosophia traduntur, et credi executione mandari debent, ac nominatim de Deo, de homine, ejusque origine, fine, officiis, regulis societatis domesticae ac civilis. Semel autem acceptis traditione hisce veritatibus, asseruit homini facultatem alias exinde ratiocinio concludendi (2). Paulo benignior est

(1) «1.º D'abord le traditionalisme exclut toute espèce d'idées innées pour ne reconnaître que des facultés ou des tendances de notre âme vers la vérité; 2.º ensuite cette doctrine requiert la nécessité d'une révélation primitive, source des idées morales et religieuses, qui constituent pour l'homme ce qu'on appelle ordinairement la loi naturelle; 3.º enfin elle requiert, comme le nom l'indique d'une manière manifeste, la nécessité de la tradition ou d'un enseignement extérieur, pour que l'homme puisse arriver à la connaissance de ces mêmes vérités». Bonnety, *Annales de philosophie chrétienne*. Quatrième série tome VII, pag. 81.

(2) «Quand nous avons dit que la philosophie ne doit pas rechercher la vérité, par le mot vérité nous avons entendu seulement les vérités de dogme et de morale nécessaires à croire et pratiquer enseignées en philosophie, c'est-à-dire les vérités suivantes: Dieu et ses attributs, l'homme, son origine, sa fin, ses devoirs, les règles de la société civile et de la société domestique; voilà les vérités, que nous ne croyons pas que la philosophie ait trouvées ou inventées sans le secours de la tradition et de l'enseignement; mais nous n'avons nullement voulu comprendre le grand nombre de vérités, qui sont en

tertia,

Tertia forma traditionalismi, quam exposuit P. Joachimus Ventura Raulica e Sacro Clericorum Regularium S. Cajetani Ordine. Nobilissimus hic scriptor et orator opposuit *rationem catholicam rationi philosophica*, quam *inquisitivam* vocat, ac tumentem superbia, sibi quae praesidentem describit (1). Concedit quidem humano intellectui vim obtinendi non solum universales notitias rerum sensibilibus, sed etiam quasdam confusas notiones rerum immaterialium et ordinis moralis citra usum sermonis ac magisterii, non tamen notitiam claram et certam rerum ac veritatum ejusdem ordinis suprasensibilis et moralis, quales sunt cognitio Dei existentis, spiritualitatis atque immortalitatis animae, officiorum, quibus homo erga Deum, erga alios, erga seipsum obligatur, clare ac precise definitorum, etc. (2). Has enim

dehors du dogme et de la morale obligatoire pour l'homme ou qui en dérivent par voie de conséquence de raisonnement». Bonnety, *Annales de Philos. chrétienne*, IV série, vol. VIII, pag. 374.

(1) «La filosofia inquisitiva, muove dal dubbio, la dimostrativa dalla fede. La filosofia inquisitiva si appoggia sulla parola dell'uomo e si gonfia d'orgoglio; la filosofia dimostrativa sulla parola di Dio e in quella si gloria, l'ode, la serve fedelmente, e perciò ha la ventura di poter fondare un sistema scientifico che ha uno scopo nobile e legittimo nelle sue ricerche». *La Ragione filosofica e la Ragione cattolica*. Conferenze del R. P. Gioachino Ventura, tom. 1, *Conferenza seconda*, parte 1.^a

(2) «Essi (id est philosophi inquisitivi) confondono spesso sotto il medesimo nome d'idee l'idee propriamente dette, che lo spirito si forma sui fantasmi delle cose materiali venutigli dai sensi, con le conoscenze più alte degli oggetti di cui i sensi non potrian trasmettere allo spirito alcun fantasma; come la conoscenza di Dio, della spiritualità e immortalità dell'anima, e dei doveri chiari e precisi che ha l'uomo verso Dio, verso il prossimo, verso se stesso ecc. Quanto a questo conoscenze, alle quali si applica impropriamente la voce idee, l'uomo come l'abbiam dimostrato seguitando S. Tommaso (conferenza prima § 5 e 6), non può formarselo da sé, ma ne ha solamente, come l'ha pur detto S. Tommaso, l'istinto e il bisogno; e però deve riceverle, e l'ha ricevute, da una rivelazione primitiva, la quale per mezzo del linguaggio e della tradizione è stata tramandata, propagata e stabilita in tutto il mondo. Se il sig. De Bonald dunque e la sua scuola avesser ristrette a queste sublimi nozioni la dottrina della necessità della parola per aver le idee, avrebber detto vero. Perché siffatte idee non vengono all'uomo se non dall'istruzione e dalla parola; giacché ei le riceve dal consorzio civile nel quale si trovano

varietates fide accipimus, ideoque necessaria est a Deo facta revelatio ac divina traditio, qua genus humanum edoceatur, et sermo divinitus communicatus, per quem sic primitus hausta doctrina posteris tradatur. Secus enim homo reapse in tenebris jacisset, ac stupida et pene sylvestrem vitam duxisset (1). Catholicae porro rationis ac Philosophiae partes sunt ejusmodi veritates reverenter amplecti, et explicare, atque ex iis alias ratiocinando elicere: et haec vocatur a P. Ventura *Philosophia demonstrativa*. Reprobendam vero et rejiciendam esse contendit Philosophiam, quae sibi vim arrogat inveniendi quascumque veritates ordinis naturalis, et demonstrandi fundamenta certitudinis, eamque vocat cartesianam et heterodoxam. Contendit autem praeclearus scriptor hanc esse ipsissimam doctrinam S. Thomae. Haec sunt praecipuae formae traditionalismi: aliquam ex illis amplexi

sempre e dovunque, postochè talvolta più o meno alterate e corrotte. Ma avendo estesa la sua dottrina a ogni maniera d' idee e di concetti puramente intelligibili, all' idea dell' essere e delle sue modificazioni e attinenze, della specie e del genere, del generale e del particolare, del concreto e dell' astratto, delle cause e degli effetti, de principi e delle conseguenze, del bene e del male anche morale, al quale lo spirito s' innalza per via della contezza del bene e del male fisico, ed a tutte le idee elementari della ragione, onde è fatta abile a dimostrarsi le nozioni e le verità tradizionali; avendo compresso e inteso sotto la stessa voce cose infinitamente diverse, ha dato nel falso: poichè quelle idee che son propriamente idee lo spirito se le forma da sé stesso colle sue proprie forze per via dell' intelletto agente, e senza la parola. Ventura, op. citat., *Conferenza seconda*, Nota (B).

(1) «Se la rivelazione primitiva non avesse seminati nell' intelligenza dell' uomo e col calore della sua luce fecondate i primi veri e i primi principii, l' abito de quali costituisce secondo S. Tommaso l' intelletto e la ragione umana (*intellectus est habitus principiorum*); l' uomo col suo intelletto e ragione in potenza e non in atto (*in potentia et non in actu*) sarebbe rimasto sempre quasi pargolo d' intelletto e di ragione cieco, inabile non pure a levarsi ai concetti dell' ordine immateriale e invisibile, ma fino a sapere che siffatto ordine di cose esistesse; insomma più rozzo, più stupido, più sozo di quelle povere umane creature che spesso nelle foreste eziandio dell' Europa civile son ritrovate; le quali per manca d' ogni sorta d' istruzione, nè idea alcuna di cose puramente intelligibili posseggono, nè ove sien cresciute nell' assoluta ignoranza di ogni principio e d' ogni religione, così facilmente le ricevono». P. Ventura. Opera citata *Conferenza prima*. Parte prima.

sunt etiam recentiores quidam ontologi, ut videre est apud P. Liberatore (1), et mox videbimus.

Denique mitior est adhuc illorum forma traditionalismi, qui quamvis concedant homini naturalem vim cognoscendi, sibi propriam, eum tamen, qualis nunc nascitur, arbitrantur ad expeditum rationis usum pervenire non posse absque externo aliquo auxilio. Deus enim principia quidem veritatum rationalium, sive metaphysicarum sive moralium, menti humanae indidit, ita tamen ut confusus dumtaxat harum veritatum insit sensus et vaga quaedam apprehensio: quare ad hoc, ut homo claram, distinctam, certam Dei et moralium veritatum cognitionem sibi comparare possit, sociale aliquam institutionem sive per verbum, sive per scriptum, sive per gestum, sive per alia quaecumque media, quae sociale commercium et consuetudo suppeditat, requirit. Hujusmodi tamen institutio non esse habenda dicitur ut causa efficiens, sed tanquam mera conditio sine qua non possit homo ad expeditum rationis usum pervenire. Postquam autem hoc pacto expeditum rationis usum assecutus est, potest homo quam plurimas veritates naturalis ordinis assequi (2).

321 PROPOSITIO 1.^a Absurdum est dicere, ab humana mente nullam veritatem cognosci posse nisi ope divinae revelationis traditione transmissae.

Prob. 1.º Revelatio divina non potest esse in ullo sensu medium vel instrumentum ullius veritatis cognoscendae, nisi prius multarum veritatum cognitio subaudiatur. Ergo absurdum est dicere nullam ab homine cognosci posse veritatem nisi ope revelationis divinae traditione transmissae.

Prob. antec. Nam ut omittam nunc existentiam propriam et caetera, quae in ordine subjectivo cognoscenda sunt, oportet ut minimum haec nosse: α) Deum existere, id quod sine ratiocinatione multarumque proinde aliarum rerum notitia, nobis innotescere non potest; β) Deum locutum esse; γ) Deo loquenti credendum esse, δ) divinam revelationem ad nos fuisse transmissam, ε) eamdemque in hac, quae mihi nunc

Absurdum est dicere, humanam rationem veritatem nullam cognoscere posse, nisi ope divinae revelationis traditione transmissae.

(1) *Conoscenza intellettuale*, vol. 1, cap. 3, art. 2.

(2) Vide apud Tongiorgi, *Psycholog.* num. 458.

proponitur, traditione contineri. Atqui hæc omnia vicissim scire homo non potest, nisi ope multarum aliarum veritatum argumentorumque. Ergo stat antecedens.

Dices, divinam revelationem non requiri ab adversariis tamquam criterium vel motivum admittendi veritates alias, sed solum tamquam medium mere proponens veritates cognoscendas: quare necesse non esse, ut hæc omnia prius innotescant, et pro certo habeantur.—Verum respondeo: intellectus humanus cum sibi proponerentur veritates per revelationem ac traditionem, vel habet vim illas cognoscendi ac ratas habendi ex internis motivis independenter ab auctoritate Dei revelantis, vel non. Si non habet, stat in pleno vigore argumentum factum. Si habet, impossibile est revelationem esse absolute necessariam; intellectus enim tali pollens virtute, poterit profecto veritates comparare, etiamsi non sibi proponantur per revelationem, sed solum relatione sensuum rem menti contemplanda obijciatur.

Et simili quodam modo excluditur necessitas traditionis. Nam ut quis traditione aliorum veritates accipiat, necesse est ut cognoscat existere alios, qui sibi loquuntur, et veritates proponunt, itemque vocabula vel signa, quibus illi utuntur, et eorum significationem: quæ omnia veritates multas supponunt, et innotescere profecto nequeunt per ipsam traditionem.

Prob. 2.º Experientia cuique notum est, se innumera nosse independenter ab omni revelatione divina et traditione: quod quia negari nequit, nisi oculos claudendo evidentiæ, probare necesse non est (1).

Prob. 3.º Ex periculis contrariæ doctrinæ, ex qua a) primo facile quis induci potest ad amplectendam absurdam doctrinam Lamennaisii, universale criterium veritatis in divina revelatione atque auctoritate reponentis (2). β) Sequitur revelationem divinam absolute necessariam dicendam fore, contra ac docet Ecclesia (3). γ) E medio tollitur discrimen

(1) Vide S. August., *de Magistro*, cap. 10.

(2) De quo vide *Logic. Major.* num. 91, pag. 544 seqq.

(3) Concil. Vatican., *Constitut. de Fide cathol.*, cap. 2, apud Denzinger, *Enchirid.* num. 1635.

inter veritates naturales et revelatas, δ) Depressa supra modum luminis naturalis vi, scepticismo aditus aperitur. Ad demum ε) ipsa fides periclitatur; cum enim fides et usus revelationis plurimum rerum cognitionem necessario requirat, ut dicebam in primo argumento, reliquum est, ut si nulla veritas rationalis cognosci possit nisi ope revelationis, nec revelationem ipsam nec fidem amplecti possimus.

322. PROPOSITIO 2.^a Falsissima quoque est doctrina, revelationem divinam traditione communicatam absolute requirens ad omnes veritates ordinis dumtaxat religiosi ac moralis.

Prob. 1.º Concedunt traditionalistæ mitiores, quibuscum hæc propositio contendit, posse hominem absque revelatione cognoscere multas veritates ordinis physici et metaphysici. Atqui ex his non est adeo operosum ideam quamdam, saltem imperfectam, Dei et primarum veritatum ordinis moralis ratiocinatione concludere. Ergo...

Minor probatur quoad ideam Dei. Si quid enim potest homo in ordine metaphysico cognoscere, cognoscat profecto *ens* et *existentiam*, *causam*, *effectum*, sunt enim hæc in primis ac facillimis mentis notionibus. Atqui positis hisce ideis et aliqua reflexione vel attentione animi, quæ facile aderit præsertim in quibusdam eventis et phænomenis insolitis, ex hujus mundi conspectu, haud arduum videtur ad supremam aliquam ejus causam assurgere. Quoad primas autem ordinis moralis veritates idem ex eo probatur, quod idea ordinis sit una ex primis et maxime vulgaribus. Quanta ergo difficultas in eo esse potest, quod quis Deum ac parentes se superiores, cæteros vero homines sibi æquales agnoscat? Hinc autem pronum est inferre officium reverentiæ Deo ac parentibus debitum, aliæque id genus, quæ prima ordinis moralis fundamenta constituunt. Ergo quamvis nequeat homo quilibet suo marte paulo remotiorum principiorum moralitatis notitiam assequi, at certe potest magis obvias veritates absque revelatione vel traditione cognoscere (1).

Falsa quoque est doctrina requirens revelationem ad omnes veritates ordinis religiosi ac moralis.

(1) Cfr. Tongiorgi, *Psycholog.*, num. 462; 3.º 463.

Prob. 2.º Si homo independenter a revelatione non potest cognoscere Deum, neque etiam per revelationem cognoscet: quia quemadmodum superius notabam, ut fidem revelationi habeamus, oportet cognoscere Deum existere, ac sapientem et bonum esse, qui nec falli nec fallere queat. Ergo ex adversariorum sententia homo non posset veritates ordinis moralis et religiosi rationabiliter admittere.

Prob. 3.º Homines infallibiles non sunt in conservanda et aliis tradenda doctrina morum, quam divinitus accepissent. Ergo si veritates ordinis moralis et religiosi non possent a nobis cognosci, nisi per divinam revelationem, traditione posteris transmissam, fieri posset, ut multi homines in rebus moralibus ad errorem necessitate physica compellerentur, in hypothesi nempe in qua parentes vel magistri divinitus acceptam revelationem non pure conservassent, vel tradidissent, quod certe vitari non potuissent sine specialissima providentia, simili illi, quam Deus habet nunc in ordine supernaturali circa religionem revelatam.

Prob. 4.º ex documentis ecclesiasticis. Sancta enim synodus Vaticana docet, *Deum, rerum omnium principium et finem naturali humanæ rationis lumine e rebus creatis certo cognosci posse* (1); et anathemate percellit eum, qui dixerit, *Deum unum et verum, Creatorem et Dominum nostrum, per ea, quæ facta sunt, naturali rationis humanæ lumine certo cognosci non posse* (2). Ubi vides aperte excludi, necessitatem revelationis ad cognitionem Dei. Eadem sancta Synodus docet divinæ revelationi tribuendum esse, *ut ea, quæ in rebus divinis humanæ rationi per se impervia non sunt, in præsentibus quoque generis humani conditione ab omnibus expedit, firma certitudine et nullo admixto errore cognosci possint*. Additque, *non propterea revelationem absolute necessariam dicendam esse*, sed ideo solum quia Deus hominem ad finem supernaturalem evexit (3). Ubi vides asserti veritates de divinis rebus humanæ

(1) Constit. de fide cathol. cap. 2, apud Denzinger, num. 1674.

(2) Ibid. canon. 1, paragr. 2 de revelatione, apud Denzinger, num. 1653.

(3) Vatican. ibid. cap. 2, apud Denzinger, num. 1635.

rationali per se non impervias, et negari revelationem absolute necessariam, quorum utrumque adversarios nostros ferit. Idem probat propositio secunda decreto S. C. Indicis 11 Junii, a SS. D. N. Pio IX approbato, proposita subscribenda Domino Bonnety, quæ sic se habet: *Ratiocinatio Dei existentiam cum certitudine probare potest. Fides posterior est revelatione, proindeque ad probandam Dei existentiam contra atheum, ad probandam animæ spiritualitatem ac libertatem contra naturalismi sectatorem allegari convenienter nequit* (1).

Argumenta porro hæc utriusque propositionis talia sunt, ut perpendenti patebit, quæ excludant necessitatem revelationis, ac traditionis, non solum tamquam causæ efficientis idearum, sed etiam tamquam meræ conditionis sine qua non.

Cæterum doctrina hæc, communis inter Scholasticos recentiores, nullatenus pugnat cum doctrina illa, pariter communi, Theologorum, secundum quam divina revelatio, etiam spectato solo ordine naturali et nullo habito respectu ad finem supernaturalem, dicitur *generi humano moraliter necessaria ad ipsas veritates religiosas et morales, naturale rationis lumen non superantes, expedit, firma certitudine nulloque admixto errore cognoscendas*, quemadmodum probari solet in tractatu de Religione. Et ratio est evidens; 1) quia nos agimus hic de physica et absoluta, Theologi vero de morali revelationis necessitate. Physica enim et absoluta necessitas revelationis implicat in homine physicam impotentiam cognoscendi veritates ordinis moralis et religiosi; moralis vero necessitas importat solum moralem impotentiam, quæ non procedit ex physica impotentia, sed e converso supponit physicam potentiam, et solum consistit in magna difficultate veritates illas assequendi ex triplici capite exorta: primo, ex ingenita intellectus humani imbecillitate; secundo, ex obscuritate veritatum cognoscendarum, attentam considerationem,

Quo sensu dicitur revelatio moraliter necessaria ad ipsas veritates naturales ordinis religiosi et moralis cognoscendas.

(1) Apud Denzinger, num. 1506. Cfr. prop. 1.^a a Bautaino, Argenteratensi sacerdote anno 1840 subscripta; apud Denzinger, num. 1488. Et vide litteras SS. D. Pii IX 11 Decembris ann. 1862 ad archiepiscopum Monacensem et Frisingensem datas, apud Denzinger, num. 1526.

sæpe etiam subtiliorem discursum, ut innotescant, exigentium: tertio, ex influxu affectuum, lumen rationis obscurantium. Quæ obstacula cum adsunt, voluntas libera non solet exserere vim et energiam ad ea removenda requisitam (1).

β) Theologi loquuntur de genere humano, seu de omnibus communiter hominibus, nec negant unum aut alterum hominem posse physice, immo et moraliter, sine auxilio revelationis assequi plures veritates religiosas et morales ordinis naturalis, quamvis ad factum quod attinet, nullus designari possit, qui sine prædicto auxilio illas acquisierit *expedite, firma certitudine et nullo admixto errore*. γ) Denique in hoc est aliud discrimen, quia theologi requirunt revelationem ad hoc, ut veritates etiam lumini naturali per se non impervie ab omnibus cognosci possint *expedite, firma certitudine et nullo admixto errore*. (2); nos vero non hoc negamus in stabilita propositione, sed assertionem tuemus sub terminis generalioribus, qui per se non requirunt cognitionem omnino certam et excludentem omnem errorem (3).

Illud quoque notatum velim, quamvis potuisset homo absque revelatione vel traditione divina veritates aliquas ordinis moralis et religiosi invenire, congruum tamen fuisse, ut Deus primis parentibus pleniorum non solum hujusmodi veritatum, sed etiam aliarum multarum ordinis naturalis, notitiam revelatione vel infusa scientia traderet. Oportuit enim, ut homo mundum ingrediens, Deum, Creatorem suum rerumque omnium aliarum, cognosceret, laudaret, debito cultu veneretur, cæteraque omnia nosset, quæ sive ad vitam physicam alendam sive ad vitam socialem et moralem recte instituendam, et sibi et filiis suis necessaria forent; quæ omnia nisi a Deo didicisset, non potuisset nisi post longum tempus ipse per se invenire.

323. PROPOSITIO 3.^A Quamvis negari nequit utilissimum esse sermonem ad mentis evolutionem; hæc tamen ab illo in nullo veritatum naturalium genere pendet, etiam

(1) Cfr. cl. Mendive, *Institutioes Theologiae dogmatico-scholasticæ*, vol. 1.UM, num. 52, pag. 23. Vallisoleti, 1895.

(2) Vide Concil. Vatican., *Const. de fide cathol.*, cap. 2.

(3) Cfr. cl. Mendive, *ibid.*

tamquam a mera conditione, sine qua expeditus rationis usus vel idearum claritas, distinctio ac certitudo constare nequeat.

Probatur prima pars: *Negari nequit utilissimum esse sermonem ad mentis evolutionem*. Probatur. Triplex usus considerari potest in sermone: α) primo, quatenus phantasmate representatus, juvat intellectum ad facilius cogitandum; β) deinde quatenus est signum ad sensa cujusvis alii patefacienda; γ) quatenus est instrumentum magisterii. Atqui sub triplici hoc respectu maxima est sermonis utilitas. Ergo stat propositio.

Probatur Minor per partes: α) *Sermo prout phantasmate representatus summum affert commodum cogitanti*. Loquor autem de sermone sive orali sive scripto. Jam alias notavimus (1), intellectum nostrum in hac vita nihil cogitare posse nisi comite operatione phantasie. Phantasia enim imagines proculdit, connexionem aliquam habentes cum his rebus, de quibus intellectus cogitat, ac discurrit: in quo sæpe magnus est labor et defatigatio phantasie magnaue difficultas inveniendi aptas imagines, quæ analogiam servent cum re intellecta, potissimum cum est abstrusior vel spiritualis: nec solum est difficultas in inveniendis hujusmodi sensibilibus imaginibus, sed etiam in mutandis, prout celeritas cogitationis ac discursus mentalis exoptulat. Quare cæteris paribus quo phantasmata hujusmodi clariora sunt, faciliora et simpliciora et magis flexibilia, ut pro rerum, quæ mente versantur, conditione ac natura cum aliis commutentur, eo majus commodum accipit intellectus. Atqui rerum vocabula, phantasmate representata, cæteris omnibus phantasmatis vel imaginibus præstant. Nam vocabula cum sint signa rerum, habent suas determinatas significationes, rebus ipsis adamusim respondententes, ac proinde sunt simplicissima et clarissima, ut per se patet; sunt facillima et summe flexibilia, quia cum memoria retineantur, in promptu sunt imaginationi, ut illa

Sermo utilissimus est ad mentis evolutionem.

quia juvat ad cogitandum.

Convensiens fait suavi Dei providentia, ut multa primo homini revelaret, posteris tradenda.

(1) Vide supra num. 11, pag. 70. Cfr. num. 17 seqq., pag. 98 seqq.

nullo negotio pro lubito representet; ac demum pro quocumque rerum, etiam immaterialium, genere deserviant; dum alia phantasmata rebus praesertim abstrusis aegre applicantur, analysis, comparisonem et compositionem idearum ac ratiocinationem non tantopere juvant, immo etiam praepedire possunt, aut certe retardare. Hinc fit, ut saepissime dum cogitamus, phantasmate vocabulorum mente versemus. Accedit, quod sunt quaedam, quae nisi signis et phantasmatis vocabulorum mente representari nequeunt, ut sunt v. g. numeri, si primos excipias. Denique illa etiam memoranda est sermonis utilitas quod valde memoriam juvet, quae plurimum valet ad mentis evolutionem. Verba enim sunt unum ex praecipuis mediis ad excitandas species rememorativas per imaginum vel signorum associationem (1).

et ad alios
propria sensa
patefacienda,

6) Prob. altera pars Minoris; sermo utilissimus est ad alios patefacienda propria cujusque sensa. Homo natura sua vehementer fertur ad societatem cum aliis ineundam, quem ad finem signis indiget, quibus suum illis animum aperiat, Verum praeter caeteris signis eminenti summopere vocabula, quibus omne genus rerum, sive materialium sive immaterialium, et actionum, et idearum et affectuum breviter, perspicue, fidelissime ac facillime licet nobis manifestare, quia cum sint signa arbitraria, accomodatissime ad res et ideas determinatas nitidissime atque exactissime designandas seligi poterunt. Quae omnia, quia per se liquent, necesse non est multis declarare: considera, quam arduum sit consortium cum mutis et iis, qui linguam ignorant, et illico agnosces, quantum sit commodum sermonis ac momentum.

etque praeter
rem instrumentum
tradenda
alios doctrinas;

7) Probatur tertia pars Minoris; sermo utilissimus est, tanquam instrumentum tradenda alios disciplinae. Nam in primis omnes scientiarum et historiarum thesauri, qui ab humano genere inde ab initio congregati sunt, fere continentur sermone, ac verbis vel scriptis sparguntur per omnes nationes, et a parentibus ad filios transmittuntur per continuam annorum et generacionum seriem. Sermone quoque continetur

(1) Cfr. de hoc argumento Liberatore, *Conoscenza intellettuale*, vol. 1, cap. 3, art. 10; Tongiorgi, *Psycholog.*, num. 466.

sacra doctrina hominibus a Deo revelata. Denique vel auditio magistrorum vel librorum lectio sunt communes modi, quibus ad omnem eruditionem et religionem homines omnium aetatum informantur. Quamquam enim duplici via scientiae addisci queant, propria inventionem ac disciplina, nemo tamen unquam summus evasit, nec ullam perfecte disciplinam assecutus est sua sola industria et labore, quin aliorum magisterio plus minus juberetur; et illi ipsi, qui vel ingeniosiores vel fortunatiores ad inveniendum existerent, non ita multa reapse invenerunt, sed plerumque post diligenter audita et considerata aliorum inventa, proprio studio perfecerunt, novisque accessionibus locupletarunt. Qui vero aliorum rejecto vel contempto magisterio, alis ingenii sui praefidere maluerunt, non multum explicare volatum poterunt per subtilissimam veritatis regionem, saepe etiam turpissimos subierunt casus, somnia pro veris ratiociniis habentes. Ratio vero est, quia veritatis inquisitio ingenium requirit haud vulgare, sagax ad inveniendum, perspicax ad distinguendum, prudens ad iudicandum, subtile ad discurrendum, patiens laboris, nullis cedens difficultatibus, quae omnia raro in uno homine collecta reperiuntur, nec omnino sufficient, si desit optima valetudo, animus aliis curis et negotiis liber, ac potissimum recta methodus (eam vero vix sine miraculo adhibere potest vir suis penitus viribus relictus et alieni ductus impatiens), quae si sola deest, caetera nihil fere prosunt, immo vero possunt non parum obesse. Et etiamsi haec omnia facile in multis hominibus invenirentur, seges cognoscendarum rerum amplissima est, vita vero cujusque brevis, quae vix sufficere queat paucissimis cum improbo labore addiscendis. Quare a remotissima antiquitate factum est, ut scientiae nec inveniri, nec florere nisi collatis in unum ingeniorum studiis et conatibus, nec addisci a studiosis poterint nisi sub optimorum magisterio doctorum.

Immo vero quia etiam multorum labore ac diligentia vix effici potest, ut mens humana expedite et absque errore scientiam quarundam rerum maxime necessariorum assequatur, in *Logica* probatum reliquimus, convenientissimum fuisse, ut veritates quoque de divinis rebus, quae per se naturale rationis lumen non transcendunt, divinitus per

revelationem nobis innotescerent (1). Cæterum sermo per magisterium non solum est utilis discipulis propter copiosissimum doctrinæ thesaurum, qui libris continetur, vel ore tradi potest a magistro; sed etiam quia est instrumentum aptissimum ad mentis evolutionem. Ad hanc enim duo necessaria sunt, ut intellectus pedetentim a notis ad ignota procedat: α) reflexio supra primas ideas et notitiam prius acquisitam: β) via et ordo aptus, qui ad veritatem inter ignorantiae tenebras tuto conducat. Atqui α) nihil efficacius sermone ad attentionem ac reflexionem imperandam: β) nec potest certior spes inesse aptam inveniendi viam et ordinem tutius ad veritatem conducentem, quam in docti et prudentis viri magisterio. Quamquam fateor nihil etiam esse funestius perversorum hominum magisterio, qui vel ipsa prima veritatis semina in juvenum animis suffocant, et omnium errorum facile venenum instillant cum ingenti bonorum morum et religionis strage.

non tamen
necessaria est
ad evolutionem
mentis in illo
veritatum genere

Probatur secunda pars: *Evolutio mentis in nullo etiam metaphysico et morali veritatum naturalium genere a sermone dependet.* 1.º Sane eatenus evolutio mentis penderet a sermone, quatenus idearum acquisitio sermonem necessario subaudiret. Atqui ideæ sermonem non necessario subaudiunt, sed e converso sermo ideas subaudit. Etenim α) sermo vel intelligitur, vel non intelligitur. Si non intelligitur, non excitat, vel generat ideas earum saltem rerum, quæ vocabulis exprimuntur. Si vero intelligitur, jam supponit ideam rei. Ergo impossibile est, ut ideæ necessario sermonem subaudiant. β) Sermo est signum arbitrium. At signum arbitrium cognosci aut intelligi nequit, nisi res, cujus est signum, intelligatur, et pariter conventio et voluntas hominum, tale signum ad talem rem significandam adhibentium (2). γ) Id

(1) Vide *Logic*. Major. num. 281, pag. 667.

(2) Præclare sane atque eleganter hoc argumentum exposuit S. Augustinus; postquam enim notaverat innumera a nobis cognosci absque vocabulorum præsidio, sic pergit: *Quod si diligentius consideramus, fortasse nihil invenies, quod per sua signa discatur. Cum enim mihi signum datur, si nescientem me invenit, cujus rei signum sit, docere me nihil potest: si vero scientem, quid disco per signum? Non enim mihi rem, quam significat, ostendit verbum, cum lego: Et*

quod experientia ipsa quotidiana edocemur: cum enim vocabulum audimus, si nondum ideam rei vocabulo significatæ habeamus, auditione sola profecto non assequimur; si autem ideam quidem habeamus, nescimus autem hoc vel illo vocabulo denotari, eo audito nihil intelligimus, ut passim accidit ignotam linguam audientibus. 2.º Intelligi nequit, quo pacto sermo per se gignere ideas possit. Non enim est nisi quoddam signum sensibile, sonus, qui auditur, vel figura, quæ scripta legitur, quin habeat ullam generatim naturalem cognitionem cum rebus significatis, multoque minus si hæc sint immateriales. Immo e contrario nullam prorsus inesse vocabulis posse naturalem vim ideis excitandis, ex eo manifeste intelligitur, quod idem vocabulum in iisdem prorsus personarum adjunctis physiologicis, diversissimam ideam excitet (1), et e converso diversissima vocabula eandem (2), ac denique sint alia vocabula, quæ in aliis quidem excitent, in aliis vero, videlicet linguam ignorantibus, nullam excitent ideam. Hæc, quæ a traditionalistis vocantur *mysteria*, reapse *mysteria* non sunt, sed inextricabilia argumenta contra eos, qui mirificam gratis attribunt materiali signo virtutem. Ex quibus patet, quod vocabula ad cogitandum non sint absolute necessaria; tum quia ut modo dicebamus, vocabulum

saraballe eorum non sunt immutata (Dan. III, 94). *Nam si quædam capitum tegmina nuncupantur hoc nomine, num ego, hoc audito, aut quid sit caput, aut quid sint tegmina didici? Ante ista noveram; neque cum appellarentur ab aliis, sed cum a me viderentur, eorum est mihi facta notitia. Etenim cum primum istæ duæ syllabæ, cum dicimus Caput, aures meas impulerunt, tam nescivi quid significarent, quam cum primo audirem legerem: Saraballas. Sed cum sæpe diceretur Caput, notans atque animadvertens quando diceretur, reperi vocabulum esse rei, quæ mihi jam erat videndo notissima. Quod priusquam reperissem, tantum mihi sonus erat hoc verbum; signum vero esse didici, quando cujus rei signum esset, inventi; quam quidem, ut dixi, non significatu, sed aspectu didiceram. Itaque magis signum, re cognita, quam, signo dato, ipsa res discitur.* S. Augustin., de Magistro, cap. 10.

(1) Ita v. g. vox *burro* in hispano quidem *asini*, in italo vero *butyri* revocat ideam.

(2) Exemplo sint voces *ensis* et *gladius* et cæteræ synonymæ, itemque voces diversarum linguarum eandem rem significantes, pro iis qui linguas illas norunt.

necessario præviã ideã supponit; tum quia sæpe experimur non suppetere nobis vocabula, quibus vel ideas exprimamus, vel affectus internos declarem, quos tamen profecto mente intelligimus actu reflexo (1).

Tertia pars: Sermo haberi nequit etiam tamquam conditio sine qua homo idearum moralium clarã, distinctã et certã notitiã, vel expeditum rationis usum sibi comparare nequeat.

nec est conditio sine qua homo distinctam ac certam moralium idearum notitiã, vel expeditum rationis usum comparare nequeat.

Hæc pars est contra mitissimum traditionalismi gradum; probatur autem iisdem argumentis secundæ partis. Nam vocabula, cum sint signa, nequeunt ullam excitare ideã, etiam ut mere conditiones, nisi cognoscantur ut talia. Atqui cognoscere vocabulum tamquam signum alicujus ideæ, necessario præsupponit cognitionem talis ideæ ad quam designandã vocabulum adhibetur ex hominum arbitrio. Et eodem modo probatur, quod possint cognitiones claræ, distinctæ ac certæ comparari sine institutione vel magisterio aliorum; primo, quia ubicumque adest virtus intellectualis et objectum proportionatum coram propositum, non potest non illico sequi cognitio clara, distincta et certa. Atqui homini virtus intellectualis non deest, nec omnia objecta etiam ordinis moralis sunt illi, præcisio sermone vel magisterio, improporionata. Ergo absque sermonis usu possunt esse in homine ideæ claræ, distinctæ ac certæ. Deinde quia cum sermo et institutio externa tandem ideas gignere nequeat, nec quidpiam in ipsas directe efficere; non aliter influere potest nisi indirecte, quatenus magister objectum apte proponat, atque alia objecta vel ideas, lumen priori præbentes, exhibeat, et discipuli attentionem excitet. Atqui totum hoc fieri potest, ac sæpe fit, ex spontaneo rerum ipsarum vel idearum occursu et consideratione.

324. PROPOSITIO 4.ª Idipsum dicendum est de magisterio externo, illud nempe necessarium non esse ad evolutionem mentis inchoandã (2).

(1) Cfr. Tongiorgi, *Psycholog.* num. 467.

(2) Absque dubio aliquis potest per lumen rationis sibi inditum, absque exterioris doctrinæ magisterio vel adminiculo, devenire in cognitionem ignotorum multorum, sicut patet in omni eo, qui per inventionem scientiam acquirit; et sic quodammodo aliquis est sibi ipsi causa sciendi. S. Thom., *de verit.*, quæst. 11, art. 2.

Probatur. Bifariam intelligi posset necessitas magisterii: a) quatenus magisterium humanum aliquid virtutis aut efficacitatis addat intellectui, quo habilis reddatur ad assequendas ideas, quas aliter assequi non potuisset. ß) Quatenus magisterium juvamen dumtaxat externum directionis præbeat, sine quo mens nostra non potuisset evolutionem suã inchoare. Atqui in neutro sensu dici potest magisterium esse necessarium ad evolutionem intellectus inchoandã. Ergo...

Externum magisterium necessarium non est ad evolutionem mentis inchoandã;

Probatur Minoris pars prima: a) *Magisterium humanum necessarium non est, quatenus aliquid internæ virtutis vel efficacitatis menti addat, sine qua non possit illa evolutionem suã inchoare.* 1.º quia magisterium cum ope sermonis exerceatur, sermo autem necessario supponat præviã existentes ideas; necesse est, ut jam inchoatã inveniat mentis evolutionem. Ergo impossibile est magisterium intellectui aliquid internum imprimere, quod ad inchoandã evolutionem necessarium sit.

quia ne virtutem internam addit intellectui.

2.º Ad mentis evolutionem inchoandã nihil aliud intrinsece requiritur, quam virtus completa apprehendendi objectum rite propositum, judicandi de apprehensis, atque unum ab alio inferendi. Nam his positis, non possunt non adesse ideæ, poterunt etiam prima principia pronuntiari, et ad occurrentem materiam applicari, ut inde conclusiones educantur; ac proinde quidquid præterea superveniat, censendum nullatenus est intrinsece complens potentiam et simpliciter necessarium ad mentis evolutionem. Atqui nihil hujusmodi confert intellectui magisterium. Ergo magisterium necessarium non est tanquam intrinsecum aliquid intellectui conferens, sine quo mentalis evolutio inchoari non possit. **Minor vero per se liquet.** Quia vis ipsa apprehendendi, judicandi, ratiocinandi, est naturalis et animo ingenita; cum vero vis ejusmodi non sit libera, actum ex sese ponet, et non potest non ponere, ubicumque objectum rite propositum obversetur. Aliunde supponimus, ex alibi probatis, inesse intellectui facultatem abstrahendi species ex phantasmatis. Ergo intellectus absque magisterii juvamine habet quidquid intrinsece necessarium est, ut actum suum ponat (1). Quod si mens

(1) Inest enim, inquit Angelicus, unicuique homini quoddam principium scientiæ, scilicet lumen intellectus agentis, per quod

in se intrinsece non haberet quidquid requiritur ad hoc, magisterium non magis homini prodesset, quam bruto.

3.º Idem demonstrat experientia. Magisterium enim nihil aliud præstat, ut probe norunt omnes, quam dirigere rationem discipuli, attentionem excitare ac reflexionem supra ideas, et rem eo ordine proponere, ut facilius possit ille prima principia ad subjectam materiam applicare. Atqui totum hoc externum est. Ergo ex magisterio nullum internum præsidium accedit, quo mens indigeat ad evolutionem inchoandam. Quæ cum ita sint, magister perinde se habet, ac medicus, qui medicinam adhibet, vel ille qui monstrat alicui magnum palatium, vel machinam regit multis instructam rotis aliisque partibus. Profecto nec medicus vim morbum depellendi naturæ imprimi; nec qui monstrat domum, quidpiam causat, quo visus vel intellectus habilior intrinsece atque in seipso reddatur ad videndum vel cognoscendum; nec denique rector machinæ potentiam illius ullatenus in se auget, vel nova energia donat; sed omnes isti tandem externam dumtaxat præbent directionem, qua remotis impedimentis, potentiæ naturales insitam sibi virtutem expeditius exerant.

Unde homo verus et vere doctor dici potest, et veritatem docens, et mentem quidem illuminans, non quasi lumen rationi infundens, sed quasi lumen rationis coadjuvans ad scientiæ perfectionem per ea, quæ exterius proponit: secundum quem modum dicitur (Ephes. cap. 3, vers. 9): *Minhi omnium Sanctorum minimo data est gratia hæc... illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti absconditi a sæculis in Deo* (1). Humani ergo magisterii non est posse mentem confortare, et intrinsecus perficere, addita nova virtute et efficacitate, qua potentior in se fiat ad cognoscendum, sicut

cognoscuntur statim a principio naturaliter quædam universalia principia omnium scientiarum. Cum autem aliquis hujusmodi universalis principia applicat ad aliqua particularia, quorum memoriam et experimentum per sensum accipit, per inventionem propriam acquirit scientiam eorum, quæ nesciebat, ex notis ad ignota procedens. S. Thom. 1 p., quæst. 117, art. 1.

(1) S. Thom. de verit. quæst. 11, art. 1, ad 9.um Cfr. ibid. ad 14.um et in corpore; et 1 p., quæst. 117, art. 1, ad 7.um

potest Deus confortare, ac perficere, et etiam angeli aliquo modo ex doctrina S. Thomæ (1).

Probatur secunda pars Minoris. §) *Magisterium humanum, nec quatenus externam solum præbeat directionem, est absolute necessarium ad inchoandam mentis evolutionem.* Externa directio, quam magisterium præstat, quemadmodum nuper dicebam, huc tandem revocatur, ut discipuli attentionem et reflexionem excitet, et apte proponat objectum, ad quod prima principia sint applicanda. Atqui ad hunc scopum obtinendum non est absolute necessarium magisterium. Nam objecta passim occurrunt, quorum sensibilem perceptionem illico subsequi possunt idæ primæ entis et aliæ communissimæ ac prima, quæ inde efflorescunt principia. Ipsa etiam objecta, et quæ circumstant adjuncta et phænomena, sufficiunt sola sæpe ad extorquendam attentionem reflexionemque, unde intellectus ope discursus novas acquirit cognitiones. Quæ omnia æque valent de mentis evolutione in ordine physico et metaphysico, ac in ordine religioso et morali quoad prima et faciliora præcepta legis naturalis.

Totam hanc doctrinam lucidissime tradit Angelicus exponeus, quo pacto homo alium docere possit, ac dici magister: ubi quatuor hæc capita fusius evolvit: α) Sunt in nostro intellectu semina quædam scientiarum, sive idæ sive principia prima, quæ lumine intellectus agentis acquiruntur per species ab eo ex sensibilibus abstractas (2). β) Intellectus noster (acceptis jam speciebus intentionalibus) respectu scientiæ comparandæ est quidem in potentia, non tamen in potentia pure passiva, sed in activa. γ) Scientia comparari potest inventionem ac disciplinam. δ) Magister solum extrinsece juvat discipulum, proponendo res mediantibus signis seu verbis, ut ipsa hujus ratio naturalis cognoscat illas: unde simili modo se habet respectu scientiæ a discipulo assequendæ, ac medicus respectu sanitatis ægroto restituendæ (3).

(1) S. Thom. 1 p., quæst. 111, art. 1. Cfr. quæst. 108, art. 1.

(2) Recole quæ fuse supra declarata reliquimus de natura et numeribus intellectus agentis.

(3) Juvat hic præclarum Aquinatis testimonium, quamvis paulo longius ex scribere: *Secundum Aristotelis sententiam* (in VI Ethicor.

nec præbet
directionem ita
absolute
necessariam,
ut aliter suppleri
non queat.

Dices. Si hæc vera sunt, cum homo suo Marte ideas acquirat, per seipsum efficiendo illud, quod magister præstare solet dirigendo discipulum, poterit dici sui ipsius magister.

cap. 2 princip.) virtutum habitus ante earum consummationem præ-existent in nobis in quibusdam naturalibus inclinationibus, quæ sunt quedam virtutum inchoationes, sed postea per exercitium operum adducuntur in debitam consummationem. Similiter etiam dicendum est de scientiæ acquisitione; quod præexistunt in nobis quedam scientiarum semina, scilicet primæ conceptiones intellectus, quæ statim lumine intellectus agentis cognoscuntur per species a sensibilibus abstractas, sive sint complexa, ut dignitates, sive incompleta sicut ratio entis, et unius et huiusmodi, quæ statim intellectus apprehendit. Ex istis autem principis universalibus omnia principia sequuntur, sicut ex quibusdam naturalibus mens educitur, ut actu cognoscat particularia, quæ prius in potentia, et quasi in universalibus cognoscuntur, tunc aliquis dicitur scientiam acquirere. — Sciendum tamen est, quod in naturalibus rebus aliquod præexistit in potentia dupliciter. Uno modo in potentia activa completa, quando scilicet principium intrinsecum sufficienter potest perducere in actum perfectum, sicut patet in sanatione: ex virtute enim naturali, quæ est in agro, ager ad sanitatem perducitur. Alio modo in potentia passiva, quando scilicet principium intrinsecum non sufficit ad educendum in actum; sicut patet quando ex ære fit ignis; hoc enim non potest fieri per aliquam virtutem in ære existentem. Quando igitur præexistit aliquid in potentia activa completa, tunc agens extrinsecum non agit nisi adiuvando; agens intrinsecum, et ministrando ei ea, quibus possit in actum exire; sicut medicus in sanatione est minister naturæ, quæ principaliter operatur, confortando naturam, et apponendo medicinas, quibus velut instrumentis natura utitur ad sanationem. Quando vero aliquid præexistit in potentia passiva tantum, tunc agens extrinsecum est, quod educit principaliter de potentia in actum; sicut ignis facit de ære, qui est potentia ignis, actu ignem. Scientia ergo præexistit in adulescente in potentia non pure passiva, sed activa; alias homo non posset per se ipsum acquirere scientiam. — Sicut ergo aliquis dupliciter sanatur, uno modo per operationem naturæ tantum, alio modo a natura cum adminiculo medicinæ, ita etiam est duplex modus acquirendi scientiam: unus, quando naturalis ratio per se ipsam devenit in cognitionem ignotorum, et hic modus dicitur inventio; alius, quando rationi naturali aliquis exterius adminiculatur, et hic modus dicitur disciplina. In his autem, quæ sunt a natura et arte, eodem modo operatur ars, et per eadem media, quibus et natura. Sicut enim natura in eo qui ex frigida causa laborat, calefaciendo induceret sanitatem, ita et medicus; unde et ars dicitur imitari naturam. Similiter etiam

Respondeo, neg. assertum, cuius rei rationem egregie declaratam vide apud S. Thomam (1).

Et hæc dicta fuerint de absoluta magisteri necessitate ad primam facilioremque mentis evolutionem. Si enim sermo sit de abstrusioribus veritatibus ac de progressu aliquo in scientiis faciendo, magisterium extrinsecum videtur esse moraliter necessarium. Et ratio similis est illi, quæ pro veritatibus ordinis moralis et religiosi, etiam naturale rationis lumen per se

Ad cognitionem tamen abstrusiorum veritatum majorem in scientiis progressum magisterium videtur moraliter necessarium.

contingit in scientiæ acquisitione, quod eodem modo docens alium ad scientiam ignotorum deducit sicuti aliquis inveniendi deducit se ipsum in cognitionem ignoti. Processus autem rationis perveniens ad cognitionem ignoti inveniendi est, ut principia communia per se nota applicet ad determinatas materias, et inde procedat in aliquas particulares conclusiones, et ex his in alias; unde et secundum hoc unus alium docere dicitur, quod istum discussum rationis, quem in se facit ratione naturali, alteri exponit per signa; et sic ratio naturalis discipuli, per huiusmodi sibi proposita, sicut per quedam instrumenta, pervenit in cognitionem ignotorum. Sicut ergo medicus dicitur causare sanitatem in infirmo natura operante, ita etiam homo dicitur causare scientiam in alio operatione rationis naturalis illius, et hoc est docere; unde unus homo alium docere dicitur, et ejus esse magister. Et secundum hoc dicit Philosophus, I Posteriorum (comm. V), quod demonstratio est syllogismus faciens scire. Si autem aliquis alicui proponat ea, quæ in principis per se notis non includuntur, vel includi non manifestantur; non faciet in eo scientiam, sed forte opinionem, vel fidem; quamvis etiam hoc aliquo modo ex principis innatis causetur: ex ipsis enim principis per se notis considerat, quod ea quæ ex eis necessario consequuntur, sunt certitudinaliter tenenda; quæ vero eis sunt contraria, totaliter respuenda; aliis autem assensum præbere potest vel non. Huiusmodi autem rationis lumen, quo principia huiusmodi sunt nobis nota, est nobis a Deo inditum, quasi quedam similitudo increate veritatis in nobis resultantis. Unæ cum omni doctrina humana efficaciam habere non possit nisi ex virtute illius luminis; constat quod solus Deus est, qui interius et principaliter docet, sicut natura interius etiam principaliter sanat; nihilominus tamen et sanare et docere proprie dicitur modo prædicto. S. Thom., de verit. quest. 11, art. 1. Cf. 1 p. quest. 117, art. 1.

(1) Qui per inventionem scientiam acquirat..., quodammodo... est sibi ipsi causa sciendi; non tamen potest dici sui ipsius magister, vel se ipsum docere. Duos enim modos principiorum agentium in rebus naturalibus invenimus, ut patet ex Philosopho, VII Metaphys. (comm. XXII et XXIII). Quoddam enim est agens quod in se totum habet quod in effectu per eum causatur; vel eodem modo, sicut est

non superantibus, necessitatem moralem revelationis tuerentur Theologi. Videlicet proprietates et essentiae rerum latent sub sensibilibus qualitatibus involucri, nec possunt sine diligenti observatione atque scrutatione detegi: quare illorum inquisitio non mediocrem requirit vim ingenii, longum studium patientemque laborem, a quo facile deterrentur illi, qui vehementissimo scientiae amore non urgeantur. Verum illi ipsi, qui peculiari naturae indole ad studia propelluntur, si soli viam ingredi velint, undique tenebris atque obstaculis circumdantur, et innumera offendunt pericula labendi in errores, ex quibus vix fortunatissimus aliquis et praclarissimis animi dotibus praeditus post diuturnam considerationem extricare se valeat. Atque interea cum tantum conatum adhibere necesse est, animus ipse ad continuandum laborem deficit, vel certe vita ipsa paucis quibusdam veritatibus assequendis celeriter praetervolat. Quae cum ita sint, nihil mirum, si nullus laudari queat vir doctus, qui nullo audito praecipitatore, nullis lectis aliorum elucubrationibus, sola sui ingenii vi propriae inventionis laetos fecerit in scientiis progressus.

325. *Scholion.* Occasione hujus controversiae solent quaerere nonnulli, utrum homo potuerit loquelam per se invenire; quamvis quidquid de hoc dicatur, favere non potest traditionalistis. Fac enim, hominem non potuisse sermonem invenire, sed debuisse divinitus accipere: an inde sequetur,

Utrum homo
loquelem
per se potuerit
invenire.

in agentibus univocis; vel etiam eminentiori sicut est in aequivocis. Quaedam vero agentia sunt in quibus eorum, quae aguntur, non praexistit nisi pars; sicut motus causat sanitatem, aut aliqua medicina calida, in qua calor invenitur vel actualiter vel virtualiter; calor autem non est tota sanitas, sed est pars sanitatis. In primis igitur agentibus est perfecta ratio actionis, non autem in agentibus secundi modi; quia secundum hoc aliquid agit, quod actu est; unde, cum non sint in actu effectus inducendi nisi in parte, non erit perfecte agens. Doctrina autem importat perfectam actionem scientiae in docente vel magistro; unde oportet, quod ille, qui docet vel magister est, habeat scientiam, quam in alio causat, explicite et perfecte, sicut in addiscentie per doctrinam. Quando autem alicui acquiritur scientia per principium intrinsecum; illud, quod est causa agens scientiae, non habet scientiam acquirendam, nisi in parte, scilicet quantum ad rationes seminales scientiae, quae sunt principia communia; et ideo ex tali causalitate non potest trahi nomen doctoris vel magistri, proprie loquendo. S. Thom. de verit. quest. 11, art. 2.

hominem non posse ullam ideam sine sermone acquirere? Undenam probant adversarii, vel quando probare poterunt, ideo Deum debuisse loquelam homini dare, quia non potuisset homo aliter mentis evolutionem inchoare? Contrarium enim prorsus sequitur ex hactenus demonstratis. Jam quod controversiam atinet, conveniunt in eo catholici scriptores, de facto hominem a Deo loquelam accepisse, et quidem convenientissime; quia homo socialis est, et societate indiget ad suam perfectionem obtinendam, ac proinde signis aptis et expeditissimis opus habet ad consuetudinem cum aliis ineundam: nullum autem aptius, simplicius et expeditius signum sermone. Atqui quamvis potuisset absolute loquelam per se homo invenire, non potuisset profecto id assequi, saltem praeciso specialissimo Dei auxilio, nisi post longum tempus et diuturnos labores. Ergo congruum fuit, ut primi parentes inde ab initio suae creationis a Deo donum linguae acciperent, quo invicem sibi sua sensa communicarent, et filios educarent, omnibusque praecipitis et doctrinis ad vitam recte instituendam necessariis erudirent. Si vero meum iudicium circa possibilitatem requiras, probabilior mihi videtur affirmativa sententia; neque enim video repugnantiam in eo, quod homo potuerit post longa tentamina primo quidem sermonem quemdam rudiorem, ope signorum naturalium, vocabulorum significationem consensu mutuo cum aliis definiendo praeformare, ac mox illum paulisper novo studio et labore limare, ac perpolire (1).

Ceterum si quis cognoscere velit, quantopere repugnet Aquinatis doctrinae traditionalismus, adeat clarissimum P. Matthaeum Liberatore (2).

SOLVUNTUR DIFFICULTATES.

326. *Objicies 1.º* Si mens humana sine revelatione vel alterius magisterio posset veritatem invenire, eam crearet.

(1) Ita sentiunt P. Chastel (op. cit.), Liberatore (*Psycholog.*, num. 196), cl. P. Mendive (*Psycholog.*, num. 481) et alii. Negativae sententiae probationes reperies apud Rev. Dom. Maret (*Philosophie et religion*), et apud P. Aloysium Dmowski (*Psycholog.* cap. 3).

(2) *Conoscenza intellettuale*, vol. 1, cap. 3, art. 3, 4.

Atqui hoc absurdum est. Ergo...—Respondeo, *neg.* Major. Veritas enim logica non est nisi cognitio conformis objecto, vel referens objectum, prout est in se. Homo ergo veritatem proprio Marte inveniens, nihil creat, sed tantum detegit id, quod inest in rebus, illas nempe cognitione assequens.

Objic. 2.º Ut ex historiis generis humani et quotidiana cujusque experientia constat, hæc perpetua videtur esse lex naturæ, hominem de facto ad rationis usum non pervenire nisi auxilio alterius. Ergo exinde jure concluditur, hominem reapse magisterio aliorum ac tandem divina revelatione et traditione indigere (1).

Respondeo *dist. antec.* Hæc naturæ lex est, hominem ad rationis usum qualemcumque non pervenire sine alterius auxilio, *neg.*; ad usum rationis excultioem, *subdist.*: ita ut externa illa institutio vere gignat ideas, *neg.*; ita ut juvet dumtaxat præbendo aliquam directionem, *conc.*

Objic. 3.º «Quicumque, quavis de causa, sociali institutione caruerint, usu quoque rationis caruisse reperti sunt. Id videre licuit x) in pueris quibusdam, qui extra hominum societatem quandoque adoleverunt (2); ß) itemque in surdo-mutis, qui antequam instruantur, omni idea intellectuali ac morali carent» (3).

Respondeo *dist.* assert. Totali rationis usu caruisse reperti sunt, *neg.*; ideis Dei et moralibus, *subdist.*; ex aliqua causa accidentali, puta *idiotismo*, vel defectu temporis ad evolutionem necessarij, aut etiam occasionum, in quibus hujusmodi notiones solent germinare, *trans.*; ex nativa rationis humanæ impotentia, *neg.* Objecta ergo non probant, ut summum nisi moralem quamdam impotentiam rationis ad paulo excultioem evolutionem, ac proinde maximam educationis ac magisterij utilitatem. Ad probationem x) dico factis hujusmodi non multum esse fidendum, 1.º quia nec sunt satis perspicua, nec sufficienter examinata. 2.º Nec vero etiamsi examen scientificum præcesisset, adhuc illa certam

(1) Vide apud Tongiorgi, *Psycholog.* num. 469, 1.º

(2) Quam ad rem Cfr. *Historia Societatis Jesu*, part. 5, lib. 18, num. 14.

(3) Apud Tongiorgi, *Psychol.* num. 469, 2.º

facerent fidem, quia tales homines plerumque nesciunt se explicare. 3.º Denique etiamsi nihil horum accidisset, ut quidpiam facta ejusmodi probarent, deberet constare nullum in illis intercessisse impedimentum accidentale, quominus ratio evolutionem inchoaret, prout jam declaratum manet.

Ad probationem ß) *negandum* prorsus est assertum, nisi sermo sit de hominibus accidentali aliquo defectu præpeditis. Et ratio est 1.º quia præter argumenta in probationibus adducta, auctoritas virorum talia facta proferentium «satis superque eliditur auctoritate hominum, qui ea in re non minori peritia præstantes contrarium omnino testati sunt. Inter quos citare sufficiat Veisse, Bébian, De Gerando, quemadmodum ex eorum scriptis colligere licet. Præ ceteris commemoratio ne dignus est clarissimus Sicard, qui licet antea, quoad surdorum intelligentiam, opinionio traditionalistarum consenserat; deinde tamen, se accuratius examinata, se errasse ingenue declaravit, et oppositam sententiam amplexus est» (1). Adde Berthier, qui et surdo-mutus fuerat ipse ac surdo-mutorum magister, nec dubitavit asserere, hujusmodi homines ante omnem educationem plures habere conceptus; nec aliter fieri posse invicte demonstratur ex eo, quod, ut jam fusius declaravimus, impossibilis est educatio ac disciplina, nisi prævie supponantur in addiscente ideæ, atque adeo evolutio mentis jam inchoata. Qua in re, et illud probe notandum, ad enervandam penitus assertionem adversariorum sufficere nobis vel unius surdo-muti exemplum, in quo ideæ aliquot educationem præcesserint. Denique tota hæc responsio confirmatur experientia ipsa surdo-mutorum, qui si diu simul degant, aliqua signa arbitraria inveniunt, quibus sibi invicem suam sensa aperiant; quod certum est indicium idearum quarumdam in eorum mente existentium.

Objic. 4.º Vires omnes naturæ, ut in actu exeant, excitatione quadam indigent. Ergo idem quoque dicendum est de ratione nostra, quæ proinde, ut agat, determinationem ex alterius ratione vel magisterio acceptam requirit.

Respondeo *trans. antec.*, et primam partem consequentis, *neg.* alteram. Ut enim ex superius demonstratis abunde

(1) Liberatore, *Psycholog.* num. 199, *Objic. 2.º*

constat, intellectus noster ad primam intellectionem determinatur sensatione, qua posita naturaliter ac necessario abstrahuntur ab intellectu agente species intentionales, quibus acceptis intellectus possibilis permovetur ad simpliciter apprehendendum, et positus apprehensionibus evidentibus, nequit iudicium cohibere, positisque variis iudiciis inter se connexis, ad inferendam conclusionem adigitur; verum enim evidenter apparens a mente certum assensum extorquet. Nulla ergo est ad hæc omnia necessitas sermonis vel magisterii socialisve institutionis: satis est vis intellectiva, et objectum proportionatum coram sistens. Neque ad attendendum et reflectendum indiget necessario mens externi sermonis vel magisterii adiumento, ut jam declaratum manet.

Objic. 5.º Ex modo quo a nobis intellectuales operationes peraguntur. Nam α) verbis cogitamus, verbis oramus ad Deum: β) Philosophorum communis doctrina est, verbum mentis necessarium esse ad intelligendum: γ) sine verbo ideæ intellectuales vagæ sunt atque indefinitæ, quæ solo verbo determinare ordinarique possunt. δ) Humana cogitatio debet congruere hominis naturæ. Sed natura hominis constat spiritu et corpore. Ergo cogitatio etiam elemento sensibili et spirituali constare dicenda est. Elementum autem sensibile est verbum (1).

Respondeo ad α) *dist.* assert. Verbis cogitamus, verbis oramus semper et ex necessitate, *neg.*; ut plurimum et ex assuetudine ac convenientia, *conc.* Ad β) pariter *dist.* Verbum ideale, quod fusc supra declaratum reliquimus, et S. Augustinus vocat verbum *nullius lingue* (2), necessarium est ad intelligendum, *conc.*; verbum orale, *neg.* Ad γ) *neg.* omnia, quia quamvis verbum ac sermo sapientis magistri magnopere juvat ad claritatem idearum in mente discipuli procurandam, falsum tamen est sine verbo haberi non posse ideas rerum claras ac præcisas. Illud vero probe notandum est, nullam ideam reddi claram vel præcisam vel distinctam ex eo tantum, quod audiantur vocabula; hæc enim supponere debent necessario ideas, non illas per se gignunt.

(1) Vide apud Tongiorgi, *Psycholog.* num. 74.

(2) S. August., *de Trinit.* lib. 15, cap. 11.

aut etiam modificant, sed quia auditis vel lectis magistri verbis, mens attendit, et reflectit supra suas ideas, et melius rem considerat, Ad δ) denique *nego* postremam Minorem subsumptam. Elementum enim sensibile in humana cogitatione est operatio sensus, ac potissimum phantasma, quodcumque illud sit, sive verbi sonantis et scripti, quo res cogitata significatur, sive etiam imaginis alicujus sensibilis vel rei, de qua cogitatio versatur, vel alterius analogiam aliquam cum illa habentis.

Objic. 6.º Homo cum sit natura sua socialis, nequit evolutionem mentis acquirere nisi in societate. Ergo ad evolutionem idearum requiritur institutio socialis ac magisterium.

Respondeo, *dist.* antec. Homo acquirere mentis evolutionem nequit nisi in societate, modo perfecto et facilliori, *conc.*; modo minus perfecto ac majori labore, *neg.* Et similiter *dist.* conseq.

Objic. 7.º Scientia existit in intellectu hominis tamquam in potentia passiva. Atque formæ, quæ sunt in potentia passiva subjecti, educendæ sunt necessario per agens aliquod extrinsecum. Ergo agens extrinsecum, nempe magister, ope sermonis debet scientiam gignere in mente.

Respondeo, *dist.* Major.: tamquam in potentia pure passiva, *neg.*; tamquam in potentia simul activa, *conc.* (1). Et *contradist.* Minor, *neg.* conseq. Nam cognitio duplex est, sensitiva et intellectiva. In sensitiva respectu speciei sensibilis externæ sensus est in pura potentia passiva, specie autem recepta sensus est in potentia activa respectu cognitionis eliciendæ. Quod vero intellectivam cognitionem attinet, etiam respectu speciei intelligibilis non est intellectus in pura potentia passiva, quia datur virtus pure activa intellectus agens, quæ species ex phantasmatis abstrahit. Quæ omnia suis locis probata remanent. Non est ergo recurrendum, contra rationem et experientiam, ad externam causam magisterii ad hoc, ut ideæ in mente nostræ gignantur.

Objic. 8.º «Ita se habent veritates spirituales et morales in ordine ad nostram cognitionem intellectivam, sicut in ordine ad cognitionem sensitivam se habent objecta procul a

(1) Vide superius scripta num. 101 seqq., pag. 384 seqq.